

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 376.1-056.264:373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.18>

Ірина БРУШНЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

Бібліографічний опис статті: Брушневська, І. (2025). Роль сенсорної інтеграції у корекційній роботі з дошкільниками із порушеннями психофізичного розвитку. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 129–135, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.18>

РОЛЬ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті представлено аналіз особливостей застосування сенсорної інтеграції як багатогранного і багатофункціонального чинника у корекційній роботі з дошкільниками із порушеннями психофізичного розвитку. Зазначено, що порушення сенсорної інтеграції є потужним фактором дизонтогенезу. Розкрито поетапність виникнення та використання поняття сенсорної інтеграції через призму міждисциплінарних зв'язків у науці та практиці. Вивчення та систематизація розладів сенсорної діяльності у дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку ускладнюється широким клінічним спектром сенсорних дисфункцій, відсутністю єдиних діагностичних критеріїв, різними підходами до оцінки ефективності лікування та недостатньою обізнаністю спеціалістів. Основними принципами сенсорної інтеграції є використання органів чуття для підтримання оптимального рівня збудження, а також зміна оточення і завдань для покращення адаптивної реакції. Вказано, що однією із причин виникнення труднощів в корекції психічної сфери дітей з порушеннями розвитку є недостатнє урахування особливостей перцептивної сфери. Досвід світової і вітчизняної спеціальної педагогіки довів, що комплекс сенсорних і моторних вправ, спрямований на досягнення дидактичних цілей, позитивно впливає на загальний, емоційний, мовленнєвий і соціальний розвиток дитини із порушеннями психофізичного розвитку. Сенсорно-інтегративна терапія передбачає надання дитині із порушеннями психофізичного розвитку відповідної кількості та інтенсивності стимулів (сенсорних, вестибулярних, пропріоцептивних, тактильних), що сприяє стимуляції центральної нервової системи, формуючи її діяльність і покращуючи функціонування синаптичних зв'язків. Сенсорний розвиток і виховання є важливими для формування психічних функцій, зокрема для розвитку зорового, слухового, тактильного, кінестетичного, вестибулярного, смакового та нюхового сприймання, а також їх інтеграції. Основним методом формування сенсомоторного сприймання дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку є практичне вправляння та безпосередня взаємодія з предметами. Окреслено мету корекційно-реабілітаційних занять для розвитку сенсорної інтеграції дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку в спеціально облаштованій сенсорній кімнаті.

Ключові слова: сенсорна інтеграція; сенсорні розлади, дошкільники із порушеннями психофізичного розвитку, органи чуття, психічні функції.

Iryna BRUSHNEVSKA*PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025***ORCID:** 0000-0002-3381-6490

To cite this article: Brushnevskaya, I. (2025). The role of sensory integration in correctional work with preschool children with psychophysical developmental disorders. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 129–135, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.18>

THE ROLE OF SENSORY INTEGRATION IN CORRECTIONAL WORK WITH PRESCHOOL CHILDREN WITH PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENTAL DISORDERS

The article presents an analysis of the features of the use of sensory integration as a multifaceted and multifunctional factor in correctional work with preschoolers with disorders of psychophysical development. It is indicated that a violation of sensory integration is a powerful factor in dysontogenesis. The stages of the emergence and use of the concept of sensory integration are revealed through the prism of interdisciplinary connections in science and practice. The study and systematization of sensory disorders in preschoolers with disorders of psychophysical development is complicated by a wide clinical spectrum of sensory dysfunctions, the lack of uniform diagnostic criteria, approaches to assessing the effectiveness of treatment and insufficient awareness of specialists. The main principles of sensory integration are the use of the senses to maintain an optimal level of arousal, as well as changing the environment and tasks to improve the adaptive response. It is indicated that one of the reasons for the emergence of problems in the correction of the mental sphere of children with developmental disabilities is insufficient consideration of the features of the perceptual sphere. The experience of world and domestic special pedagogy has proven that a set of sensory and motor exercises aimed at achieving didactic goals has a positive effect on the general, emotional, speech and social development of a child with psychophysical developmental disabilities. Sensory-integrative therapy involves providing a child with impaired psychophysical development with an appropriate amount and intensity of stimuli (sensory, vestibular, proprioceptive, tactile), which helps stimulate the central nervous system, shaping its activity and improving the functioning of synaptic connections. Sensory development and education are important for the formation of mental functions, in particular for the development of visual, auditory, tactile, kinesthetic, vestibular, taste and olfactory perception, as well as their integration. The main method for forming sensorimotor perception in preschoolers with impaired psychophysical development is practical adjustment and direct interaction with objects. The goal of correctional and rehabilitation classes for the development of sensory integration of preschoolers with impaired psychophysical development in a specially equipped sensory room is outlined.

Key words: sensory integration; sensory disorders, preschoolers with psychophysical development disorders, sensory organs, mental functions.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти, а також науки і практики корекційного супроводу дітей з особливостями психофізичного розвитку, проблема створення наукового підґрунтя для застосування сенсорно-інтегративної терапії набуває особливої актуальності. Це пов'язано з інтенсивним розвитком міждисциплінарних зв'язків у науці та практиці. Пошук відповідей на складні питання, що стосуються причин виникнення та алгоритму розвитку різних порушень у дітей дошкільного віку, а також взаємозв'язку між фізичним і психічним розвитком, спонукає фахівців з медичної, педагогічної та психологічної сфер до тісної співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сенсорної інтеграції є багатогранним

і багатофункціональним. У історії психології та педагогіки проблема розвитку сприйняття і сенсорних здібностей привертала увагу багатьох науковців і дослідників. В Україні питання сенсорного виховання та розвитку дітей досліджували І. А. Барбашова, З. П. Дорошенко, Н. В. Маліновська, Т. А. Маркова, Т. І. Поніманська, І. Є. Светлова, С. В. Трикоз. Дидактичну та виховну цінність сенсорного виховання підкреслювали А. Богуш, О. Декролі, Ж. Демор, О. Дроботій, О. Запорожець, Я. Коменський, В. Кошель, Г. Костюк, Б. Менель, М. Монтесорі, В. Сухомлинський, С. Русова, Ф. Фребель, К. Ушинський.

Науковці справедливо вказували на базовість сенсорних процесів в основі спілкування дитини з оточуючим світом. Різноманітність,

яскравість, «фактурність» відчуттів сприяє всебічному розвитку дитини і є однією з основних сторін дошкільного виховання. Тому для успішного засвоєння знань про оточуючий світ необхідно, щоб усі органи відчуття функціонували в межах норми і отримували подразники, стимули різної сили та концентрації (Шевцов, Заплатинська, 2009).

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність застосування сенсорної інтеграції у корекційній роботі з дошкільниками із порушеннями психофізичного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники, такі як Е. Дж. Айрес, І. Джозеф, О. Богдашина та інші, виявили, що порушення сенсорної інтеграції є потужним фактором дизонтогенезу. Це порушення стосується сприйняття інформації, яка надходить одночасно через кілька сенсорних каналів, та її об'єднання в єдине ціле. Люди з дисфункцією сенсорної інтеграції мають моноканальне сприйняття: вони виділяють окремі, емоційно значущі для них подразники (колір, форму, звуки, запахи тощо) з широкого спектра сенсорних сигналів. Для них навколишнє середовище виглядає хаотичним і розрізненим. Для нормального функціонування центральної нервової системи дитини необхідно забезпечити адекватне надходження інформації від органів чуття. Тому важливо визначити, що саме варто вважати явищами «сенсорної інтеграції», як їх інтерпретувати та яким чином впливати на організм дитини для їх формування.

Термін «сенсорна інтеграція» вперше запровадив до вживання у своїх працях британський фізіолог і нейробіолог сер Чарлз Скотт Шеррінгтон у 1902 році, описуючи функції нейронів (Заплатинська, 2012). Сьогодні існує безліч підходів і пояснень цього процесу, які допомагають зрозуміти еволюцію поняття та його впровадження в психолого-медико-педагогічну практику, зокрема у контексті роботи з дітьми дошкільного віку, що мають порушення психофізичного розвитку.

Наприкінці 60-х років термін «сенсорна інтеграція» отримав нове, більш широке значення завдяки доктору Джейн Айрес. Вона розробила першу концепцію сенсорної інтеграції та висунула припущення, що сенсорна система готова до функціонування ще до народження дитини. Це підтверджується наявністю актив-

ної сенсорної системи у плода, що було зафіксовано в медичних дослідженнях.

Розуміння терміна «сенсорна інтеграція» тісно пов'язане з тим, як функціонує мозок і нервова система. Д. Айрес визначає сенсорну інтеграцію як процес організації вражень, що надходять до організму, щоб їх можна було використовувати для цілеспрямованих дій, які завершуються успіхом (Айрес, 2024). Основними принципами сенсорної інтеграції є використання органів чуття для підтримання оптимального рівня збудження, а також зміна оточення і завдань для покращення адаптивної реакції.

Представники психологічної науки також глибоко досліджували питання сенсорної інтеграції. Ще в 30-х роках ХХ століття Л.С. Виготський звернув увагу на те, що формування і розвиток вищих психічних функцій базується на складному процесі інтеграції зовнішнього світу у внутрішній. Керуючись його теорією про складність структури порушення, можна частково пояснити труднощі в корекційній роботі з дітьми з порушеннями розвитку, коли корекція психічної сфери здійснюється без урахування особливостей перцептивної сфери.

Підтвердження цієї думки можна знайти в працях О.В. Запорожця, який зазначав, що недоліки різних складових сенсорних систем можуть призводити до функціональних або органічних порушень у роботі моторної сфери та внутрішніх органів. Крім того, правильне функціонування сенсорних систем є важливим для вищих функцій мозку, таких як пам'ять, формування і розвиток мовлення, мислення, самопізнання та комунікативні навички. Серед можливих проблем онтогенезу в цій сфері можна виділити загальні недоліки сенсорного виховання (несформованість сенсорних еталонів, недостатній сенсорний розвиток тощо) та питання формування здатності до сенсорної інтеграції, що відбувається на рівні нейрофізіологічних процесів центральної нервової системи.

Ж. Піаже запропонував розглядати розвиток сприйняття як специфічну діяльність, яка організовує та збагачує взаємозв'язки між елементами в сенсорному полі. Первісна недиференційованість перцептивного поля узгоджується із зовнішньо-руховою активністю дитини, яка, взаємодіючи з незмінними властивос-

тями предметів, формує сенсомоторні схеми переміщення в середовищі та маніпулювання об'єктами (Камінська, Закревська, 2017).

Видатні педагоги, зокрема Ж. Жак-Руссо, підкреслювали, що з усіх здібностей першими формуються і вдосконалюються відчуття. Дитина оволодіває основами знань про предмет, як першою книгою життя. М. Монтессорі вважала, що сенсорний розвиток тісно пов'язаний з інтелектуальним.

Сенсорному вихованню для всебічного розвитку дитини також надавали важливого значення Ф. Фребель, К. Ушинський, С. Русова та Л. Венгер. Ф. Фребель розробив систему дидактичних ігор, яка стала основою виховно-освітньої роботи з дошкільниками. Ця система включала ігри з різними іграшками та матеріалами, що відрізнялися за кольором, формою, величиною та способом взаємодії: в'язані кульки всіх кольорів, куби і циліндри, м'ячі різних кольорів і розмірів, куб, розділений на 8 частин, палички для викладання, паперові смужки для плетіння та аплікацій тощо. Розробляючи дидактичний матеріал, педагог враховував природні особливості дітей дошкільного віку (рухливість, безпосередність, допитливість, прагнення до наслідування) і вважав, що для задоволення цих потреб необхідно організовувати заняття з однолітками в дитячому садку.

Отже, основою психолого-педагогічного розуміння сенсорної інтеграції є нейрофізіологічні та соціальні явища, такі як сенсорний розвиток, сенсорне виховання та сенсорна культура. Сенсорний розвиток є основою пізнавального розвитку дитини, оскільки в ранньому та дошкільному віці чуттєве сприйняття світу є найсприятливішим періодом для формування та вдосконалення органів чуття, а також для накопичення уявлень про навколишнє середовище.

У системі освіти сенсорне виховання розглядається як цілеспрямований педагогічний вплив на розвиток способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів і сприймань. Важливим аспектом сенсорного виховання є формування у дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку сенсорних еталонів. Діти повинні мати чіткі уявлення про різні якості предметів і вміти використовувати ці знання для аналізу, а не лише навчитися правильно називати предмети та їхні характеристики.

Оволодіння сенсорними еталонами дозволяє сприймати навколишній світ через призму суспільного досвіду, що допомагає дитині бачити властивості предметів як різновиди або комбінації відомих зразків.

Поняття «сенсорна культура» увійшло в спеціальну педагогіку завдяки працям М. Монтессорі, яка вважала, що розвиток дитини відбувається через соціальне наслідування. Сенсорна культура є результатом засвоєння дитиною культурних норм, створених суспільством, і включає загальноприйняті уявлення про предмети, їх колір, фактуру, розмір, кількість тощо.

З огляду на широке використання терміна «сенсорна інтеграція» у психолого-медико-педагогічній практиці, важливо розглянути стани, які можуть призводити до різних порушень через надмірне або недостатнє проходження імпульсів до центральної нервової системи, що веде до дезінтеграції. Соматичні захворювання або психофізичні порушення розвитку можуть знижувати рівень активності дитини, внаслідок чого вона отримує неповну, нечітку або спотворену інформацію, що збіднює світ її вражень.

Добре організована сенсорна система здатна інтегрувати вхідні стимули з кількох джерел (візуального, слухового, пропріоцептивного або вестибулярного). Терапевт А. Джейн Аерс припустила, що дисфункція сенсорної інтеграції виникає, коли сенсорні нейрони не сигналізують або не функціонують ефективно, що призводить до дефіциту в психофізичному розвитку, навчанні та/або емоційному регулюванні (Молчанов, 2012).

Підтвердженням цього є, наприклад, психічний розвиток дітей у умовах сенсорного голодування (сенсорної депривації). Порушення зору або слуху, а також виховання в середовищі з обмеженими сенсорними стимулами (недостатня кількість нових і різноманітних візуальних та слухових подразників у поєднанні з дефіцитом спілкування з дорослими) негативно впливають на психічний розвиток дитини. Зокрема, спостерігається затримка у розвитку зорового зосередження, орієнтаційної реакції на звук, цілеспрямованих рухів, а отже, і предметної діяльності та мови (Заплатинська, 2012).

Досвід світової, а останнім часом і вітчизняної спеціальної педагогіки довів, що комплекс сенсорних і моторних вправ, спрямований

на досягнення дидактичних цілей, позитивно впливає на загальний, емоційний, мовленнєвий і соціальний розвиток дитини із порушеннями психофізичного розвитку. Відчуття руху, дотику та нюху є особливо важливими для новонароджених, оскільки вони використовують ці відчуття для підтримки контакту з тими, хто про них піклується, через нюх, обійми та сповивання.

Найважливішим є тактильний зв'язок, що встановлюється між матір'ю та немовлям, оскільки він відіграє ключову роль у формуванні почуття безпеки і захищеності у немовлят. Це лише початок того, яку важливу роль відіграє тактильна система в емоційному житті людини, адже вона забезпечує безпосередній зв'язок з іншими людьми. Пропріоцептивні відчуття також важливі для стосунків між матір'ю та немовлям, що проявляється під час обіймів (Фаласеніді, Козак, 2017).

Результатом вивчення та аналізу зазначених вище явищ у психолого-педагогічному контексті є термін «сенсорно-інтегративна терапія». Основними підходами в цій терапії є методи відновлення чуттєвості, які активують мозок через стимуляцію первинних відчуттів, що має лікувальний ефект. Сенсорна інтеграція є немедикаментозним методом, що використовується для профілактики, лікування та реабілітації, ґрунтуючись на знаннях з фізіології, психології, корекційної педагогіки, педіатрії, педагогіки та психіатрії.

Сенсорно-інтегративна терапія передбачає надання дитині із порушеннями психофізичного розвитку відповідної кількості та інтенсивності стимулів (сенсорних, вестибулярних, пропріоцептивних, тактильних), що сприяє стимуляції центральної нервової системи, формуючи її діяльність і покращуючи функціонування синаптичних з'єднань.

Метою терапевтичних занять із сенсорної інтеграції є компенсація порушень та розладів чуттєвої інтеграції, визначених діагнозом. Важливим аспектом успіху таких занять є мотивація дитини із порушеннями психофізичного розвитку та здатність педагога адаптувати завдання до її потреб, проводячи їх у формі «керованої навчальної гри».

Таким чином, розвиток сенсорних відчуттів і сприймань, а також їх інтеграція за допомогою методу сенсорної інтеграції, є основою

інтелектуального розвитку дитини із порушеннями психофізичного розвитку. Це дозволяє впорядковувати хаотичні уявлення, отримані під час взаємодії із зовнішнім світом, розвивати спостережливість, готувати до реального життя, сприяти розвитку уваги, оволодінню новими способами предметно-пізнавальної діяльності, засвоєнню сенсорних еталонів і навичок навчальної діяльності, а також впливати на розширення словникового запасу і розвиток різних видів пам'яті (зорової, слухової, моторної, образної тощо).

Отже, «сенсорна інтеграція» як принцип діяльності мозку та «сенсорне інтегрування» як процес формування необхідних психічних властивостей для повноцінної життєдіяльності людини, пов'язані з психолого-педагогічними процесами сенсорного виховання та рухового розвитку (Скрипник, 2016).

Відомо, що успішність засвоєння навчального матеріалу залежить від розвитку сенсомоторних навичок або їх відсутності. У багатьох дітей із серйозними порушеннями мовленнєвого розвитку спостерігається зниження або відставання в пізнавальному, емоційно-вольовому та особистісному розвитку, що викликане органічним ураженням кори головного мозку.

Діти дошкільного віку з важкими порушеннями мовленнєвого розвитку часто стикаються з супутніми розладами, такими як нестійкість уваги та сприймання, фрагментарність сприймання під час визначення подібностей і відмінностей між предметами, слабка пам'ять, труднощі в аналітико-узагальнювальному мисленні, недостатній рівень мовленнєвого розвитку та слабка регуляція мовленнєвої функції, а також низька пізнавальна активність і саморегуляція, а також недорозвиток емоційно-вольової сфери (Литвин, 2018).

Сенсорний розвиток і виховання є важливими для формування психічних функцій, зокрема для розвитку зорового, слухового, тактильного, кінестетичного, вестибулярного, смакового та нюхового сприймання, а також їх інтеграції (Стахова, 2021). Психологи довели, що знання, отримані лише словесно без практичного досвіду, є нестійкими та нечіткими. Тому основним методом формування сенсомоторного сприймання дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку є практичне вправлення та безпосередня взаємодія з предметами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Метою корекційно-реабілітаційних занять для розвитку сенсорної інтеграції дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку є розвиток тактильного та тактильно-рухового сприймання; кінестетичний та кінетичний розвиток; формування та вдосконалення загальної і дрібної моторики; поліпшення точності та цілеспрямованості рухів; розвиток сенсорно-перцептивної діяльності; удосконалення графомоторних навичок;

розвиток зорового сприймання; формування та вдосконалення зорово-рухової координації. Важливими складовими корекційної роботи є також розвиток слухового сприймання та слухоголосової координації; розвиток смакових та нюхових навичок; формування сприйняття простору та часу, вдосконалення просторово-часових орієнтацій; активізація роботи всіх органів чуття для адекватного сприймання явищ і об'єктів навколишнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айрес Е.Дж. (2024). Дитина і сенсорна інтеграція. Розуміння прихованих проблем розвитку / пер. з англ. Т. Колеснік. Київ : Вид. Р. Бурлаки. 280 с.
2. Заплатинська А.Б. (2012). Технології «сенсорної інтеграції» в системі корекційної психолого-педагогічної роботи з особами із порушеннями психофізичного розвитку. *Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю*, м. Львів, 31 серпня – 1 вересня 2012 р. Львів. 65-71.
3. Заплатинська А.Б. (2012). Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей з церебральним паралічем. *Збірник наукових праць Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2006. 291-299.
4. Камінська О., Закревська А. (2017). Сенсорна інтеграція, або Як допомогти кожній дитині. *Дошкільне виховання*, 11. 24-29.
5. Литвин Н.І., Борецька О.В., Сойко О.В. (2018). Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції. *Психологія: реальність і перспективи* : збірник наукових праць РДГУ. Вип. 10. 94-100.
6. Молчанов Д. (2012). Теорія сенсорної інтеграції Джин Айрес та її застосування у дитячій нейропсихології. *Здоров'я України*. 42-43. URL: http://health-ua.com/pics/pdf/ZU_2012_Nevro_4/42-43.pdf
7. Скрипник Т. (2016). Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*. Вип. 4 (80) С. 24-31.
8. Стахова, Л., & Мороз, Л. (2021). Застосування елементів сенсорної інтеграції в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. *Acta paedagogica volyniensis*, (4), 151-156. <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.23>
9. Шевцов А.Г., Заплатинська А.Б. (2009). Сенсорна інтеграція в системі медико-психолого-педагогічного реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка*. Випуск 12. 133-137.
10. Фаласеніді Т.М., Козак М.Я. (2017). Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами. *Молодий вчений*, 9 (49). 102-105.

REFERENCES:

1. Aires, E.Dzh. (2024). Dytyna i sensorna intehtratsiia. Rozuminnia prykhovanykh problem rozvytku [Child and sensory integration. Understanding Hidden Development Problems]. [per. z anhl. T. Kolesnik]. K.: Vyd. R. Burlaky. 280 s [in Ukrainian]
2. Zaplatynska A. B. (2012). Tekhnolohii «sensornoj intehtratsii» v systemi korektsiinoj psykhologo-pedahohichnoi roboty z osobamy iz porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku [Technologies of «sensory integration» in the system of correctional psychological and pedagogical work with persons with psychophysical development disorders] : Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, Lviv, pp. 65–71 [in Ukrainian]
3. Zaplatynska A.B. (2012). Napriamy formuvannia ta korektsii protsesiv sensornoj intehtratsii u ditei z tserebralnym paralichem [Directions of formation and correction of sensory integration processes in children with cerebral palsy]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets–Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*. Vyp. XVII v dvokh chastynakh, chastyna 2. Seriia: sotsialno-pedahohichna. Kamianets-Podilskyi: Medobory, 2006. 291-299. (in Ukrainian)
4. Kaminska O., Zakrevska A. (2017). Sensorna intehtratsiia, abo Yak dopomohty kozhnii dytyni [Sensory integration, or How to help every child] *Doshkilne vykhovannia : nauk.-metod. zhurnal dlia pedahohiv i batkiv*, 11, pp. 24–29 (in Ukrainian).
5. Lytvyn N.I., Boretska O.V., Soiko O.V. (2018). Kompleksna psykhologo-pedahohichna rehabilitatsiia ditei z osoblyvymy potrebamy zasobamy sensornoj intehtratsii [Complex psychological and pedagogical rehabilitation of

children with special needs by means of sensory integration]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy* : zbirnyk naukovykh prats RDHU. 10, pp. 94–100 [in Ukrainian].

6. Molchanov D. (2012). *Teoriia sensornoi intehtatsii Dzhyn Aires ta yii zastosuvannia u dytiachii neioreabilitatsii* [Gene Aires' theory of sensory integration and its application in pediatric neurorehabilitation]. *Zdorovia Ukrainy*. _Nevro_4/42-43.pdf (in Ukrainian).

7. Skrypnyk T. (2016). *Sensorna intehtatsiia yak pidgruntia tsilisnoho rozvytku ditei z autyzmom*. [Sensory integration as a basis for the holistic development of children with autism] *Osoblyva dytna: navchannia i vykhovannia*. 4 (80), pp. 24–31 (in Ukrainian)

8. Stakhova, L., & Moroz, L. (2021). *Zastosuvannia elementiv sensornoi intehtatsii v lohopedychnii roboti z ditmy doshkilnoho viku* [Application of sensory integration elements in speech therapy work with preschool children]. *Acta paedagogica volyniensis*, (4), 151-156. (in Ukrainian)

9. Shevtsov A.H., Zaplatynska A.B. (2009). *Sensorna intehtatsiia v systemi medyko-psykhologo-pedahohichnoho reabilituvannia osib z obmezheniamy zhyttiediialnosti* [Sensory integration in the system of medical-psychological-pedagogical rehabilitation of people with disabilities]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*. Vypusk 12. 133-137. (in Ukrainian)

10. Falasenidi T.M., Kozak M.Ya. (2017). *Porushennia sensornoi intehtatsii u ditei z osoblyvymy potrebamy* [Violation of sensory integration in children with special needs]. *Molodyi vchenyi*. 9 (49). pp. 102–105 (in Ukrainian).

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 03.11.2025